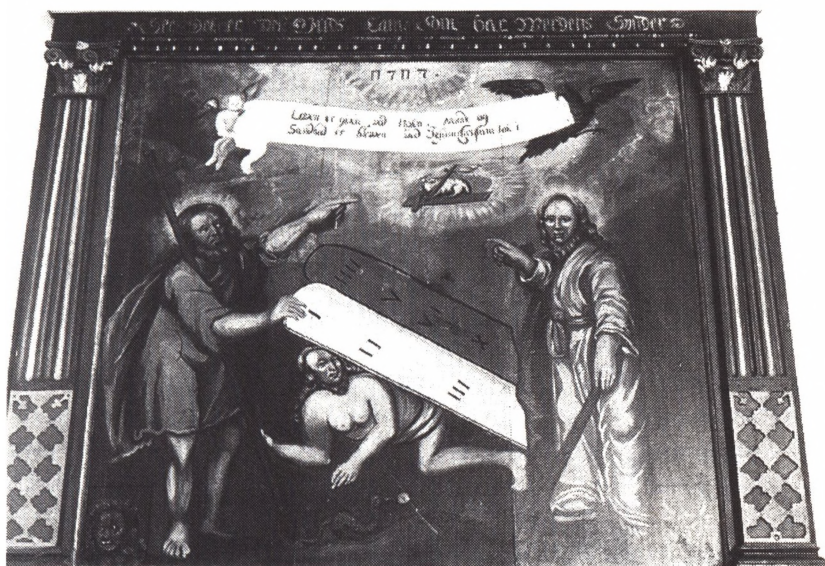

En motivforskydning

F. C. Bredahls mindetavle i Taulov Kirke

Af Carsten Bach-Nielsen

F. C. Bredahls mindetavle, Taulov kirke, 1729. Foto: Carsten Bach-Nielsen.

I Taulov Kirke (Vejle amt, Elbo Herred) hænger på skibets nordvæg en epitafielignende mindetavle med indskriften »Denne Taule Hafver Friederich Christian Bredahl, boende Paa Søeholme Ladet Reparere og Staffere Gud til ære Kircken der med at bepryde 1729«. ¹ At der er tale om en reparation og nystaffering er tydeligt, da rammeværket er i renaissancestil. En røntgenundersøgelse, Nationalmuseet lod foretage i 1960'erne afslørede da også, at der bag det nuværende maleri skjulte sig en ældre Golgathafremstilling. ² Hvorfor F. C. Bredahl lod tavlen restaurere, får stå hen i det uvisse, da det er maleriets motiv, der har min interesse.

Maleriet er ganske naivt i såvel sin tematik som i malemåde, men at det drejer sig om en allegorisk fremstilling af forholdet mellem lov og evangelium, er klart.

Mod højre i billedet ses Moses med sin stav. Foran ham ligger lovens to store tavler med tydelig angivelse af buddene med romertal (syvende til niende bud er udeladt). De mægtige tavler har tynget et stakkels

menneske ned. Dette menneske ses kravlende frem fra sin position under tavlerne. At det kan være Adam eller blot en allegori på mennesket under arvesyndens regimente, antydes ved den slange, der bugter sig i forgrunden med frugten fra kundskabens træ i munden. Grunden til at mennesket overhovedet kan krybe frem fra sin position som nedtrykt af lovens vægt, er den, at Johannes Døber mod venstre løfter tavlerne. De to repræsentanter for henholdsvis lov og evangelium peger hen på det triumferende korslam på Zionsbjergets top – lige over tavlerne. På rammen over maleriet ses indskriften »See Det er Det Guds Lam Som bar Werdens Synder«. Mellem Jahwes navn øverst og korslammet holdes et skriftbånd af en engel og en ørn. Dette skriftbånd klargør meningen med maleriet: »Loven er given ved Mosen, Naade og Sandhed er blewen ved Jesum Christum: Ioh. I«.

Der er i og for sig intet usædvanligt i dette tema. Lov/evangelium-motivet er det måske vigtigste gennemgående motiv i efterreformatorisk kirkekunst. Dette skyldes naturligvis indflydelse fra grafiske forlæg, hvor motivet er ligeså gennemgående – titelblade, frontispicer, epitafier, altertavler opererer generelt med modstillingen lov/evangelium – gerne med Johannes *modstillet* Moses – eller *sammenstillet* med en profet (som Jesaja i titeltræsnittet til Christian den Tredies Bibel, 1550).

Forlægget er usædvanligt (måske enestående), idet det udgøres af det kobberstukne titelblad fra Christian Cassubes »En ny fuldkommen Dansk Psalme-Bog...«, der udkom i en række udgaver fra 1666 til 1684.³

Et blik på forlægget forklarer en række detaljer, såsom tilstedeværelsen af de to øvrige evangelistsymboler, der i titelbladet lejrer sig om en indskriftskartouche. Citatet fra Joh. 1,17 erstatter i maleriet titlen på Cassubes salmebog. Derudover er kobberstikket rigeligt forsynet med skrifthenvisninger. Mellem skriftbånd og korslam læses Joh. 1,23, Døberens Jesajacitat om at bane Herrens veje. Jesaja kommer selv til orde i citatet under Korslammet, Jes. 43,25 »Din misgerning sletter jeg ud, jeg, jeg, for min egen skyld, kommer ej dine synder i hu«, et udtryk for evangeliet som det lyder i GT. Ved slangen citeres 1. Kor. 15,54: »Men når dette forkrænkelige har iført sig uforkrænkelighed, og dette dødelige har iført sig udødelighed, da skal det ord opfyldes, som står skrevet: »Døden er opslugt og sejeren vundet««. Alle disse citater går på gammeltestamentlige forjættelser, der knytter sig til Jesaja.

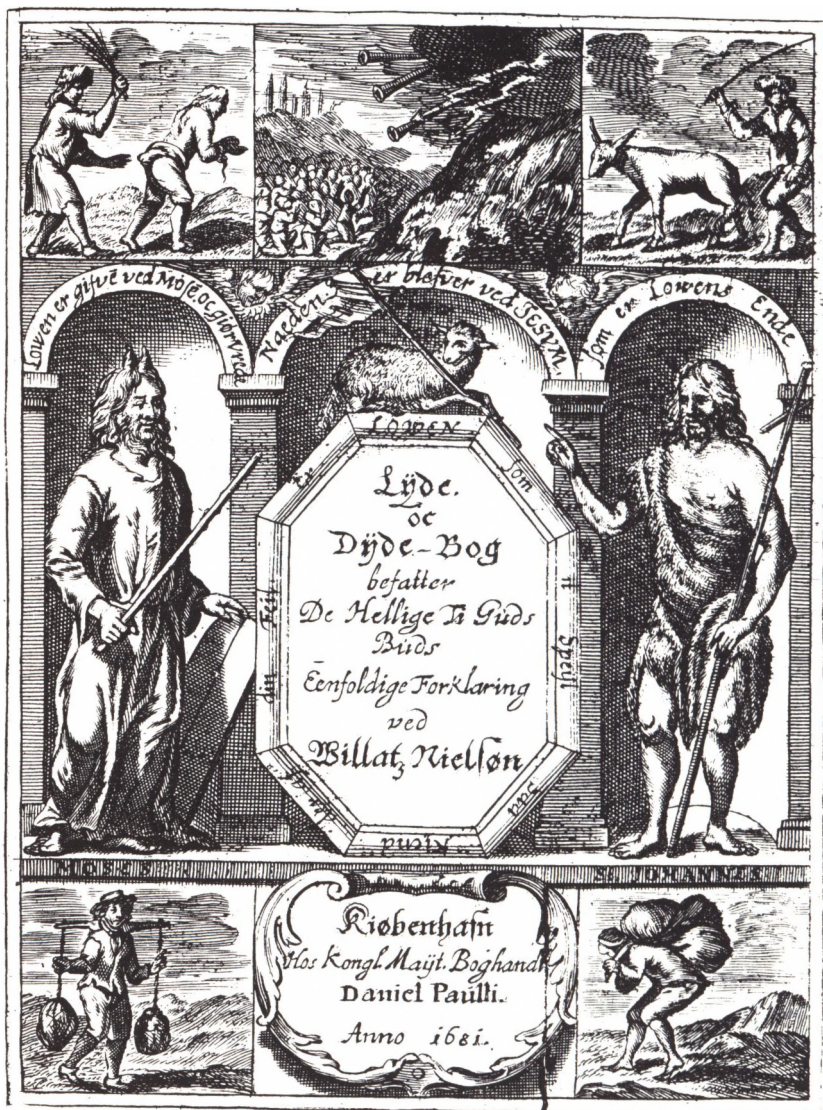
Går vi et trin længere ned, ses under Johannes Døber Jes. 40,1: »Trøst, ja trøst mit folk, så siger eders Gud ...«. Måske skal man her læse så langt som til vers 3, hvor citatet om at bane Herrens veje atter

*Titelkobber fra
Christian
Cassubes
fuldkomne
salmebog.
Efter udg. 1677.*

dukker op. Under figuren til højre angives 2. Tim. 2,8: »Kom Jesus Kristus i hu, oprejst fra de døde, af Davids Slægt – ifølge mit evangelium«. Hermed ændrer hele sagen sig. Udfra de nævnte citater kunne man have forestillet sig, at personen til højre *ikke* var Moses, men Jesaja – men det er ingen af disse. Det er – begrundet i citatet fra 2. Tim. – ingen anden end Paulus, der vidner om Jesus Kristus som Davidsætling (altså som den Messias, GT, havde spået om).

Paulus giver sig da også tydeligt ikonografisk til kende med bogen under armen og med sværdet som attribut. Ser man nøje efter på kobberstikket, vil det konstateres, at der her ovenpå lovtavlerne ligger en opslået bog – evangeliet ovenpå loven. Evangeliebogen dækker for romertallene VII til IX! Det er denne bog, der ikke er malet med i Taulovmaleriet – uden at maleren så har sat de manglende romertal ind. Kobberstikket handler om GT's (og særligt Jesajas) forjættelser om Kristi rige – ganske i overensstemmelse med de danske bibelers

Titelkobber fra Villads Nielsens Lyde- og Dyde-Bog. 1681.

marginalnoter til de nævnte citater, men maleren i Taulov har ikke begrebet dette – og i stedet lavet Paulus om til Moses.⁴

Meningen i Cassubes titelblad er altså den enkle, at Kristus er lovens ende – evangeliet *fratager* den kristne lovens tryk. Adams slægt er forløst ved den Kristus, GT's profeter havde forjættet.

Meningen i Taulovmaleriet er forskudt til en forståelse af lovens og evangeliets samvirken ud fra Gal. 3,24 hvor det tydeliggøres, at loven ved evangeliet er bleven en tugtemester til Kristus, hvoraf det følger, at Moses som lovens repræsentant ligesom Johannes kan henpege på Kristus med stav i hånd.

Et udtryk for en sådan mere ortodoks, bodskristen forståelse af lovens embede findes eksempelvis i et titelkobber fra 1681 til Villads Nielsens »Lyde- og Dyde-Bog«, hvor Moses er klart karakteriseret med sine »horn«. Over Moses, korslammet og Johannes står »Lowen er given ved Mosen oc gjør Vrede Naeden er blefvet ved JESUM som er Lowens Ende«. Omkring selve titelspejlet står »ER LOWEN som it Speyl Saa Kiend der af din Feil«. I hjørnefeltene er klare billedlige udtryk for tugt og byrder.

Den ukendte maler i Taulov har i sin gengivelse af titelkobberet i Cassubes salmebog sikkert været så præget af samtidens konvention indenfor luthersk-ortodoks ikonografi, hvor Moses meget ofte ses sammen med Johannes Døber som udtryk for lovens og evangeliets samvirken, at han i sit maleri har leveret en forskydning af forlæggets oprindelige motiv og mening.⁵

Noter

1. M. Lebech Frederiksen: Taulov Kirke. Vejle Amts Aarbog 1927, p. 134-35 og H. Madsen: Kirkekunst i Danmark. Odense u.å. Vol. 2, p. 186-87. Begge anser motivet for yderst dunkelt.
2. Nationalmuseet, 2. afd., Historisk-topografisk arkiv. Indberetning 15. april 1966 ved Mogens Larsen, der karakteriserer maleriets motiv som ejendommeligt. Her også udklip fra Fredericia Dagblad 17. februar 1968 om røntgenundersøgelsens resultat.
3. Dette titelkobberstik findes i Statsbibliotekets to udgaver af Cassubes »En ny fuldkommen Dansk Psalme-Bog, hvor udi findes 678 aandelige Psalmer ...«, Kbh. 1677. I det ene eksemplar findes endda Cassubes portræt. Se P. C. B. Westergaard: Danske Portrætter i Kobberstik, Litografi og Træsnit. Vol. 1. Kbh. 1930, p. 295. Det påfaldende er imidlertid, at titelkobberstikket lyder på en senere udgivelse af Cassube, nemlig »Den nye Danske oc Norske fuldkommen Psalme- oc Haandbog«, hvilket formentlig er den danske og norske salme- og håndbog, der udkom med 1000 salmer i 1681 og som findes på Statsbiblioteket i Aarhus. Hvem, der har udført kobberstikket, vides ikke. Det har stilistisk stor lighed med et anonymt stik i J. Quistorp: Siælens aandelige Lyst-Have. Trykt hos Daniel Paulli. Kbh. 1682, p. 237.
4. Set i sammenhæng med lov/evangeliumtemaet som det udfoldes i Lucas Cranachs værksted omkring 1530, kan det konstateres at Moses her ikke i nogen af hovedtyperne ses som henpegende på Kristus. Denne funktion er forbeholdt Johannes og profeterne. Moses ses her enten som modtager af loven på Sinaj (Pragtypen) eller som fordømmende med lovens tavler i hånd (Gothatypen). Dog optræder Moses i samtlige hovedtyper i en typologisk funktion i forbindelse med kobberslangen i ørkenen (Johs, 3, 14-15). Kobberslangen er ifølge Luther ikke en afgud, der skal dyrkes, men for troen et reelt udtryk for Guds frelse også i GT. Moses med kobber-

slangen optræder ofte typologisk i dansk kirkekunst – både sammen med Johannes Døber og alene som f.eks. i Peder Jensøns epitafium fra 1607 i Nyborg Kirke. Se Niels Th. Mortensen: *Religiøs Malerkunst i Danmark*. Vol. 1, Odense 1946, p. 93. Moses og kobberslangen har imidlertid intet med loven som sådan at gøre. Carsten Bach-Nielsen: »Cranach, Luther und *servum arbitrium*«. *Analecta romana instituti danici* XIX, 1990, p. 145-184 og Carsten Bach-Nielsen: »Cranachs Pragmaleri af mennesket mellem lov og evangelium som udtryk for det lutherske menneskesyn«, *Tro og bilde i Norden*. Ed. M. Blindheim et alii. Oslo 1991, p. 65-83.

5. Ortodoksien lægger med Konkordieformelen V stor vægt på lovens usus elencticus/pædagogicus, men den videre forskydning ses i Oplysningstidens og Rationalismens kirkekunst, hvor lovens tavler fremhæves på evangeliets bekostning. Loven kan således her erstatte den opstandne Kristus som bekrøningsmotiv på prædikestolenes lydhimle. Dette er tilfældet i Veng Kirke (Hjelmslev Herred, Skanderborg Amt), Sjørlev Kirke (Lysgård Herred, Viborg Amt) og Mariager Kirke (Onsild Herred, Randers Amt). Et andet meget markant eksempel er gravstenen over Jørgen Donnerup i Bøvling Kirke (Skodborg Herred, Ringkøbing Amt), hvor der på Kristi plads ses en opslået bog med påskriften »Loven«. Der sker i denne tid sammenbrud i tænkning indenfor lovens tre brug, men der er vel snarest tale om lovens tredje brug, usus didacticus, dens brug som kilde til viden om Guds vilje overfor egne gerninger. I Oplysningen knyttes loven sammen med pligtlæren. Se Balles Lærebog 6, 2-3.

Summary

In the village church of Taulov near Fredericia there is a memorial tablet that has been restored in 1729 by F.C.Bredahl, owner of the near-by manorhouse Søholm.

The painting depicts a naked human who is oppressed by the tables of the law. By its sides John the Baptist and Moses are seen. John lifts up the tables and thereby easens the burden of the law for the human. John the Baptist points in the direction of the lamb on top of Mount Zion.

The model for this painting is a title-engraving of one of the many unauthorized hymnals of the 1700th century, C.Cassube's *En ny fuldkommen Dansk Psalme-Bog...* from 1666. By examining the engraving it can be stated that the local painter has changed its subject.

In the engraving Paul stands to the right, but the unknown painter obviously has been very familiar with the Lutheran postreformation iconography in which Moses is commonly seen as opposed to John the Baptist. In Lutheran iconography this is the usual way to express the relationship between law and gospel. According to this traditional mode of expression, the painter has altered the figure of Paul to the figure of Moses. The theme of the engraving is man's salvation from the law through the gospel. In the painting of the memorial tablet the theme has changed according to Galathians 3,24 and now teaches the beholder, that the law is our schoolmaster to bring us unto Christ.